

Uit de orgelwereld

Nieuwsberichten voor het juli/augustusnummer moeten uiterlijk 31 mei 2022 binnen zijn bij de eindredactie (zie colofon). De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud en behoudt zich het recht voor om berichten te redigeren of niet op te nemen.

REDACTIE: JOOST VAN BEEK

MATTEO IMBRUNO ONDERSCHIEDEN

Matteo Imbruno heeft op 7 mei jl. de Frans Bannick Cocqpenning van de stad Amsterdam ontvangen. De penning-met-insigne wordt uitgereikt aan Amsterdammers die zich ten minste twaalf jaar bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt voor hun stad op cultureel, maatschappelijk of economisch gebied, waarbij landelijke uitstraling een voorwaarde is. Imbruno werd in 1997 benoemd tot organist-titulair van de Oude Kerk in Amsterdam, en trad daarmee in de voetsporen van de illustere Jan Pieterszoon Sweelinck. De onderscheiding is genoemd naar Frans Banninck Cocq, oud-burgemeester van de stad en als kapitein te zien op het befaamde schilderij *De Nachtwacht* van Rembrandt.

THEO VAN DIJK OVERLEDEN

Op 3 mei jl. is de Kamper organist en beiaardier Theo van Dijk overleden. Hij werd 81 jaar. Theo van Dijk ontving orgelonderricht van Eduard van Gelder, Simon C. Jansen en Wim van Beek. Op zijn achttiende werd hij organist van de Lutherse kerk in Kampen. Kort daarna volgde hij Piet Zwart op als organist van de Burgwalkerk. Later werd hij ook de vaste beiaardier van de Nieuwe Toren. In het dagelijks leven was Van Dijk actief als ondernemer in textiel.

Theo van Dijk.

EVAN BOGERD WINT IMPROVISATIECONCOURS

Evan Bogerd heeft de eerste editie van het Internationaal Orgel improvisatieconcours 'Anton Bruckner' op zijn naam geschreven. De finale vond dinsdag 3 mei plaats in het Brucknerhaus in Linz (Oostenrijk), waar in 2018 een nieuw symfonisch Rieger-orgel werd geplaatst. De andere finalisten waren Cyril Julien (Zwitserland) en Sarah Proske (Duitsland). De opdracht aan de deelnemers was om "veelzijdigheid en originaliteit te tonen [...] ten aanzien van de gegeven beelden, teksten en muzikale thema's". De jury bestond uit Martin Haselböck (voorzitter), Franz Danksagmüller, Jeremy Joseph, Thomas Lennartz en Wolfgang Seifen.

SWEELINCK-MULLERPRIJS 2022: GEEN EERSTE PLAATS

De finale om de Sweelinck-Mullerprijs 2022 in het Amsterdamse Orgelpark heeft geen winnaar opgeleverd. Dat wil zeggen, de twee finalisten, Alexander de Bie en Iddo van der Giessen, werden op 30 april jl. als

respectievelijk tweede en derde gerangschikt. De Bie trad op met een soloprogramma, Van der Giessen speelde samen met de trombonist Joram van Ketel. Voorafgaand aan de finale hadden de kandidaten hun programma toegelicht aan de jury, gevormd door Kenneth Montgomery, Johan Luijmes en Peter Ouwerkerk. Een van de beoordelingscriteria was het vernieuwende karakter van de programmering waardoor een nieuw publiek zou kunnen worden aangesproken. De jury was van mening dat "de speelvaardigheden groot waren en [de] programmatische keuzen verrassend", maar oordeelde ook "dat er ruimte is voor aanvullende verbeteringen" ten aanzien van "de programmatische onderbouwing, communicatieaspecten en de rol van contrast in het programma".

NIEUW FLENTROP-KISTORGEL

In opdracht van het Utrechts Studenten Koor en Orkest (USKO) heeft Flentrop Orgelbouw het afgelopen jaar een nieuw kistorgel gebouwd. Dit nieuw instrument is bijzonder om verschillende redenen.

Reconstructie vanuit een illustratie

In de loop der jaren is Orgelmakerij van der Putten in Winschoten en Stapelmoor specialist geworden in het maken van portatieve en positieven naar voorbeeld van historische afbeeldingen. Een van de eerste instrumenten die zo werd 'herboren' was een klein orgel naar een afbeelding uit het dertiende-eeuwse Engelse *Rutland Psalter*. Sinds 2001 staat het in de kerk van het Groningse Marsum. Wat – ook internationaal – indruk maakte, was de bouw van het positief zoals dit staat afgebeeld op het rechter bovenpaneel van het wereldberoemde altaarstuk *De aanbidding van het Lam Gods* (voltooid in 1432) in de St.-Baafskathedraal te Gent. Dit positief werd in 2017 gemaakt in opdracht van het Nationaal Orgelmuseum in Elburg.

In 2018 kwam er opnieuw een Van der Putten-positief-naar-plaatje gereed. Daarover gaat het in dit artikel.

TEKST EN
FOTOGRAFIE
(TENZIJ ANDERS VERMELD):
DIRK MOLENAAR

Winold van der Putten, grondlegger van de huidige orgelmakerij, was in Winschoten in de jaren zeventig reeds begonnen met het reconstrueren van middeleeuwse kleine orgels. Sinds 2016 is de werkplaats gevestigd in het Duitse Stapelmoor. In 2018 werd het hier voorgestelde positief gemaakt dat werd gereconstrueerd naar een afbeelding (ca. 1485) die oorspronkelijk was gemaakt voor de Dom van Siena in Toscane. Momenteel bevindt de afbeelding zich in de kerk van San Quirico d'Orcia. Bij de bouw van dit positief was de Groninger musicus Jankees Braaksma betrokken als adviseur. Het instrument zou het Quirico-orgel worden genoemd.

De opdrachtgever was het echtpaar Willem en Trudy van Riemsdijk-Zandee. Zij hadden aangeklopt bij Van der Putten omdat juist deze orgelmakerij jarenlange ervaring heeft met middeleeuwse portatieve en positieven: van constructie tot het daadwerkelijke ambachtelijke maken ervan. Het instrument gaven ze in langdurige bruikleen aan de in Zwitserland wonende Chileense organiste Catalina Vicens. Zij is directeur van het Museo Colombano in Bologna, waar het instrument staat.

Het Quirico-positief in de werkplaats van de orgelmakers.

DE ILLUSTRATIE

De afbeelding-tot-voorbeeld is gemaakt als intarsia. Dit is inlegwerk met diverse houtsoorten in een massief houten paneel. Zo iets is werk van uiterste precisie! Het 'houten plaatje' werd omstreeks 1485 gemaakt door Antonio Barili (1453-1516). De organist Liuwe Tamminga – vorig jaar op 67-jarige leeftijd onverwacht overleden – had ontdekt dat deze afbeelding hoogstwaarschijnlijk de weergave is van een orgel dat door Lorenzo da Prato

De orgels in Roermond, Nederweert en Aarle-Rixtel

Overeenkomsten en verschillen

De orgels van de Caroluskapel in Roermond (links) en Nederweert (midden) lijken uiterlijk sterk op elkaar. Dat van Aarle-Rixtel (rechts) vertoont weer veel gelijkenis met dat van Nederweert. Is er een verband? Zijn er overeenkomsten in klank?

De sterke overeenkomst tussen de fronten van de orgels in de Caroluskapel te Roermond en in Nederweert kan niemand ontgaan. Lang werd gedacht dat Roermond uit de achttiende eeuw dateert en dat Nederweert uit 1851 daarvan een kopie van is. Maar bij de vernieuwing van het Roermondse orgel in 2005-2006 kwam aan het licht dat dit instrument pas is voltooid in 1853, dus twee jaar na de bouw van de 'kopie' in Nederweert... Vervolgens wees de kunsthistoricus Arjen Looyenga op de gelijkenis tussen de fronten in Aarle-Rixtel (1854) en Nederweert. De indeling van het zeventdelige hoofdwerkfront is identiek, die van het positief bijna. Hierbij vallen in het hoofdwerk de brede tussenstijlen op, voorzien van een kapiteel en hoofdgestel. Vooral de bekroning van deze tussenstijlen met een lier, twee bazuinen en een stralenkrans wijst onmiskenbaar op ontlening. Dezelfde lier met bazuinen en stralenkrans staat weer midden op het orgel in Roermond. Al deze gelijkenissen vragen om een verklaring. Zijn er connecties tussen deze drie instrumenten die in dezelfde jaren zijn gebouwd? Zijn er ook muzikale overeenkomsten?

HET ROERMONDSE MODEL EN ZIJN VOORBEELD

Bij gelegenheid van de renovatie van het orgel in Roermond zochten de adviseurs Rogér van Dijk en Marcel Verheggen de roerige historie van dit orgel zo goed mogelijk uit. Het ontstaan van het orgel bleef in nevelen gehuld, omdat de archieven weinig prijsgaven. Over de financiering bijvoorbeeld is niets bekend. Gelukkig boden enkele data die in het orgel zelf waren genoteerd enig houvast. In 1841 werd in het voormalige kartuizerklooster in Roermond het grootseminarie van het bisdom ondergebracht. De kapel beschikte niet over een orgel. In 1848 ontstond het plan om er een te laten bouwen. In het archief was ooit een ontwerp voor een dispositie aanwezig, maar dit is verdwenen. Gelukkig biedt het handschrift Broekhuysen een opgave (zie verderop), met als bouwjaar 1852. Deze dispositie volgt in grote lijnen de stijl van het Luikse barokorgel, met hoofdwerk, onderpositief en aangehangen pedaal, samen twintig registers. Dezelfde dispositie bleef ook bewaard in het archief van de orgelmakers Smits uit Reek. Een priester van het bisdom Roermond, H.A. Greven, stuurde op

TEKST: FRANS JESPER
FOTOGRAFIE: WIM VAN DER ROS

Partita

'De nacht, de moeder van de rust'
(LvdK 386)

Arie J. Keijzer

wijze: Christe die du bist dach end licht

1 Tempo ordinario

The first system of musical notation for 'Tempo ordinario' consists of two staves. The upper staff is in treble clef and the lower staff is in bass clef. The key signature has one flat (B-flat). The music features a melodic line in the upper staff with a long slur over the first half, and a more rhythmic accompaniment in the lower staff.

The second system continues the musical notation from the first system. It maintains the same key signature and tempo. The melodic line in the upper staff continues with a long slur, while the lower staff provides a steady accompaniment.

The third system concludes the 'Tempo ordinario' section. It features a final cadence in both staves, marked with a double bar line and repeat signs.

2 Cantabile

The first system of 'Cantabile' features a more lyrical and slower tempo. The upper staff has a melodic line with a long slur and a fermata at the end. The lower staff has a simple accompaniment. A dynamic marking 'c.f.' (crescendo) is present in the lower staff.

The second system continues the 'Cantabile' section. The melodic line in the upper staff is highly expressive, with a long slur and a fermata. The lower staff continues with a simple accompaniment.

Restauratie Schnitger-orgel Zwolle gestart

Op 26 april jl. werd in Academiehuis Grote Kerk te Zwolle het officiële startsein gegeven voor de restauratie van het Schnitger-orgel. Dat werd gedaan door mevrouw Nel Schnitger (91), een nazaat van de orgelmakers. Samen met de voorzitter van de Stichting Schnitgerorgel Zwolle, Wilbert Potjes, ontrolde zij een doek met daarop een afbeelding van hoe het orgel er na de restauratie uit zal zien.

Naar aanleiding van deze bijeenkomst schreef Robert Helder, secretaris van de stichting, voor ons een korte toelichting. In komende nummers zal nog nader worden ingegaan op deze belangwekkende restauratie.

Nel Schnitger en Wilbert Potjes, de voorzitter van de Stichting Schnitgerorgel Zwolle, aan de aftrap van de restauratie.

Het orgel van Zwolle geldt als het laatste ontwerp van Arp Schnitger. Na zijn dood in de zomer van 1719 verhuisden zijn zonen Johan Jürgen en Frans Casper naar Zwolle om het project uit te voeren. Op 2 oktober 1721 werd het orgel opgeleverd. Inmiddels is duidelijk dat het Zwolse orgel het grootste bewaard gebleven barokorgel ter wereld is (het op één na grootste staat in de abdijkerk van Weingarten, Zuid Duitsland).

RESTAURATIE 1953-1956

In 1953 begon Dirk Andries Flentrop aan een algehele restauratie, die hij voltooide in 1956. In de decennia daarna werd het orgel wereldberoemd en middelpunt van een bloeiend muziekleven in Zwolle. Rond de laatste eeuwwisseling werd duidelijk dat de staat van het orgel achteruitging. Bovendien groeide de kritiek op de wijze waarop het orgel was gerestaureerd. Uit recent onderzoek komt evenwel naar voren dat Dirk Flentrop zeer behoedzaam te werk is gegaan. Als geen ander beseftte hij dat een volgende

Gerard van der Sluijs

Gerco Schaap

generatie nog een aanvullende stap zou moeten zetten om het orgel werkelijk zijn oude glorie terug te geven. Alle afgedankte technische onderdelen heeft Flentrop bij het orgel bewaard, van de originele toetsen uit 1721 tot de zwelkast uit 1926!

AANZET TOT HUIDIGE RESTAURATIE

In 2013 zijn de balgen gerestaureerd. Het balgenhuis met twaalf spaanbalgen is de grootste windvoorziening die van Schnitger bewaard is gebleven. Vervolgens werd Cees van der Poel aangesteld als adviseur. Zijn eerste opdracht was een historisch onderzoek. Daaruit kwam naar voren dat conservering van de toestand van 1956 geen goed uitgangspunt voor een restauratie zou zijn. De kennis en ervaring is aanwezig om nog een laatste stap te zetten naar herstel van de toestand van 1721, zoals Dirk Flentrop reeds had voorzien. Na een offerte-traject in 2017 werd een principeopdracht gegeven aan Flentrop Orgelbouw B.V. onder leiding van Erik Winkel.

DE HUIDIGE RESTAURATIE

Een belangrijk element van de restauratie wordt het herstel van de oorspronkelijke toonhoogte, dat wil zeggen een halve toon boven normaal in plaats van de huidige hele toon. Dit betekent ook dat de oorspronkelijke mensuren worden hersteld. Daarnaast zullen vulstemmen uit 1956 worden vervangen door registers van de juiste

TEKST: ROBERT HELDER

“Een lekker eigenwijs orgel”

Het Mense Ruiter-orgel in de Koningskerk te Amsterdam

De afgelopen maanden is er groot onderhoud gepleegd aan het Mense Ruiter-orgel in de Koningskerk te Amsterdam. Recent werden de werkzaamheden afgerond. We reisden af naar de hoofdstad en lieten ons ter plekke informeren door Sander Booi. Hij is sinds twee jaar directeur van de firma Mense Ruiter Orgelmakers, als opvolger van Dolf Tamminga, die nog wel aan het bedrijf verbonden is als ontwerper. Tamminga was deze middag eveneens naar Amsterdam gekomen om het resultaat van de restauratie met eigen ogen en oren te bewonderen.

TEKST EN FOTOGRAFIE:
JOOST VAN BEEK

Het uiterlijk van de Koningskerk aan de Van 't Hofflaan in de wijk Watergraafsmeer nodigt misschien niet meteen uit tot binnentreden, maar wie zich daardoor niet laat weerhouden treft in het doosvormige bakstenen gebouw uit 1956 een aantal fraaie verrassingen. Om te beginnen zijn daar de bijzondere glas-in-betonwanden, ontworpen door Berend Hendriks. Een van de voorstellingen geeft een ruiter weer die een zevenkop-pige draak te lijf gaat, oftewel Christus (als Koning der Koningen) tegenover Satan. Sinds 1995 is de kerk in gebruik door de Evangelische Broedergemeente. In dat jaar is het kerkinterieur vernieuwd en wit geschilderd, en zijn de bakstenen muren voorzien van pleisterwerk. De witte kleur is dus niet origineel, maar geeft de ruimte wel een eigen sfeer.

DISCUSSIE

In 1960 bouwde orgelmaker Mense Ruiter een nieuw orgel in de kerk. Als adviseur trad op Adriaan C. Schuurman, die toentertijd de vaste bespeler was van het Mense Ruiter-orgel (1952) in de Maranathakerk te Den Haag. Mense Ruiter ontwierp een instrument met 27 registers, verdeeld over Hoofdwerk, Rugpositief en Pedaal. De drie werken onderscheiden zich duidelijk

in het opvallende front. Sander Booi over het ontwerp: “Als je beneden recht voor het orgelbalkon staat, lijkt het net of de kassen horizontaal zijn uitgelijnd, terwijl dat niet zo is. Het binnenwerk staat schuin naar de kerk gericht. Een soort optisch bedrog dus. Dat vind ik briljant gedaan.” Het front was overigens onderwerp van een fikse discussie tussen Mense Ruiter en de architect van de kerk. Die laatste had een ontwerp gemaakt waarin geen pijpen zichtbaar waren. Dat was voor Ruiter onaanvaardbaar. De twee ‘kemphanen’ kwamen tot het compromis dat de architect naderhand wijzigingen

